

'Havo-leerlingen hebben een eigen aanpak nodig'

Door Anja Vink in **Vrij Nederland**

20 januari 2015

Leestijd: 16 minuten

Jarenlang was het vmbo het probleemkindje van het voortgezet onderwijs. Nu gooit de havo hoge ogen om de opvolger te worden. Zijn categorale havo's de oplossing? En moet er dan meer vwo in of juist meer beroepsonderwijs?

Tijdens de les Nederlands moet mevrouw Ine Zantingh (61) alle zeilen bijzetten om klas h4C met negen meisjes en zeventien jongens erbij te houden. Ze daagt ze uit, roept de jongens op de achterste rij meermaals tot de orde en helpt tegelijkertijd een jongen vooraan die de opdracht niet snapt, maakt grapjes en vraagt of de dames vooraan niet zo veel willen kletsen. Ze bespeelt de 4-havo-klas van het Pieter Nieuwland College in Amsterdam-Oost als een orkest met veel verschillende secties. En het lukt haar ook: het wordt muisstil als de leerlingen een intro moeten schrijven voor een betoog over de verplichte boekenlijst.

Totdat Jamil vraagt of je ook feiten mag verzinnen. Snedig zegt Imro, die achterin de klas onderuit hangt in zijn stoel: 'Feiten kan je niet verzinnen man.' Ine Zantingh schiet in de lach. Imro is afgelopen schooljaar afgezakt van 3-vwo naar 4-havo. Op de vraag waarom antwoordt hij schouderophalend: 'Ik werkte gewoon niet.' Met hem nog vier andere jongens in de klas. Uitdagend met een brede grijns: 'Wij zijn jongens met een havo-lijf en vwo-hersens.'

Een vijfde van alle 4-havo-leerlingen blijft aan het eind van het jaar zitten: het hoogste aantal zittenblijvers van het hele voortgezet onderwijs

Jamil daarentegen betwijfelt of hij dit jaar wel gaat halen. 'Het is zo'n grote overgang van 3-naar 4-havo. Eigenlijk zou je een extra jaar moeten hebben om je daar op voor te bereiden.'

De verkeerde lijstjes

Vier-havo is het weefvak, de in- en uitvoegstrook van het voortgezet onderwijs en menig docent werkt er zich het zweet op de rug. Acht procent van de 3-vwo-leerlingen zakt af naar 4-havo, daar komt ongeveer een vijfde van alle leerlingen met een mavo-diploma bij die zich omhoog stapelen en dat mengt zich met de reguliere havisten. Vervolgens blijft al flink wat jaren bijna een vijfde van alle 4-havo-leerlingen aan het eind van het jaar zitten: het hoogste aantal zittenblijvers van het hele voortgezet onderwijs, dat gemiddeld rond de 5,5 procent schommelt.

En daar blijft het niet bij: tien procent van de eindexamenkandidaten havo zakt, en er

zwaaien ook nog eens gemiddeld zesduizend 4- en 5-havo-leerlingen zonder diploma af naar het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Van deze groep vallen er vervolgens per jaar zeshonderd uit zonder schooldiploma. Aldus onderzoekster Anneke Westerhuis van het Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO), die deze cijfers al jaren bijhoudt en het aantal havisten in het mbo in rap tempo ziet toenemen. Overigens ook mét een havo-diploma: dat zijn er ondertussen jaarlijks bijna tweeduizend. Want zelfs als de havisten dat felbegeerde havo-diploma uiteindelijk in handen hebben, staan ze nog steeds in de verkeerde lijstjes: twaalf procent valt uit in het hbo en 28 procent switcht tussentijds van studie. Was jarenlang het vmbo het probleemkindje van het voortgezet onderwijs, nu gooit de havo hoge ogen om de opvolger te worden.

Beter presterende kinderen of een verlaagde standaard; het aantal havo-leerlingen is sterk gestegen afgelopen jaren. Foto: Otto Snoek

Nooit een eigen smoel

Wie goed oplette de afgelopen jaren, had dit wel kunnen voorspellen. Sinds tien jaar groeit het aantal leerlingen in de havo en het vwo: in 2002 was nog 17 procent van alle leerlingen een havo-leerling. In 2012 was dat 24 procent. Ten koste van het vmbo: dat ging in dezelfde tijd van zestig naar iets meer dan vijftig procent van alle leerlingen. En de problemen van het vmbo verplaatsten zich naar de havo.

Niemand kan precies de vinger leggen op de oorzaak van deze snelle verhoging van het opleidingsniveau in zo'n korte tijd. Sommigen zoeken het bij de ouders: die zouden niet willen dat hun oogappeltjes naar het vmbo gaan, sturen ze naar Citotoetstraining en zetten de basisschool onder druk voor een hoger schooladvies, zodat hun kinderen onterecht op de havo komen. Maar de Inspectie van het Onderwijs constateerde twee maanden terug dat het met de meeste schooladviezen wel goed zit. Sterker nog: waar de school hoger adviseert dan de Citotoets, is dat vaak terecht en halen leerlingen dat diploma uiteindelijk ook.

Een andere verklaring voor de opwaartse druk in het voortgezet onderwijs is dat ouders

steeds hoger opgeleid zijn, en hun kinderen dus ook beter presteren. Weer anderen wijzen naar de vermeende verlaging van de onderwijskwaliteit en daarmee de verlaagde eisen voor toelating op de havo en het vwo. Maar tot nu toe is nog niemand met het sluitende bewijs gekomen.

'De havo is op zijn best een vwo-light of op zijn slechtst een mavo-plus'

Volgens rector Wil Raeven van het Pieter Nieuwland College heeft de havo sinds de invoering van de Mammoetwet in 1968 nooit een eigen smoel gehad. 'De havo is op zijn best een vwo-light of op zijn slechtst een mavo-plus.' Raeven heeft sinds zijn aanstelling in het onderwijs in de jaren zeventig van de vorige eeuw nooit anders meegemaakt dan dat de havo een zorgenkindje is. Jarenlang waren er plannen voor een zesjarige havo. Nooit uitgevoerd. Geconfronteerd met de huidige stijgende uitvalcijfers: 'Dat gaat inderdaad wel hard.'

Zoveel niveaugroepen

De uitval in de havo is overigens een typisch Nederlands verschijnsel. Geen ander schoolsysteem in de wereld sorteert leerlingen na de basisschool in zoveel verschillende niveaugroepen. Het zijn er maar liefst zeven: het vmbo heeft drie smaken beroepsleerwegen – basis, kader en gemengd. Dan is er de theoretische leerweg vmbo-t, beter bekend als de mavo. Blijven over de havo en het vwo, en die laatste valt ook nog eens uiteen in het atheneum en het gymnasium. Die onderverdeling houdt ook in dat er stereotypen ontstaan. De mavo-klant is geen hoogvlieger maar doet zijn best, een vmbo'er leert niet graag en werkt liever met zijn handen, en de havo-leerling is wel slim maar werkt niet graag.

Die stereotypen komen naar boven in alle onderzoeken naar havisten die sinds 2010 zijn verschenen: de havist is ongemotiveerd, gaat pas aan het werk als de leraar het zegt, is niet dom maar ziet niet het nut van leren en huiswerk maken, en is meer een doener dan een leerder. Het onderwijsadviesbureau APS organiseert het jaarlijkse havo-congres en benadert de havo-leerling wat positiever: havisten vinden het prettig om interactief te leren. Maar die havoleerling lijkt wel veel op een vmbo-leerling. Want een havist heeft volgens het APS net zoals een vmbo'er behoefte aan een goede relatie met een docent. Maar in een ander onderzoek wordt weer geconcludeerd dat er weinig verschil bestaat tussen een havo- en een vwo-leerling.

Staatssecretaris Dekker van Onderwijs presenteerde anderhalve maand terug een bundel interviews met schooldirecteuren en leraren over de havo. Strekking: die typische havo-leerling heeft een andere aanpak nodig. Het was voor Dekker weer aanleiding om zijn stokpaardje van de excellentie van stal te halen. Die excellentie zou vooral op een aparte havo tot zijn recht komen. Hij ging op de foto met de leerlingen van 'De Nieuwe Havo' uit Amsterdam-Noord. De havo van het voormalige Bredero Lyceum verzelfstandigde twee jaar terug. In navolging van de categorale gymnasia en mavo's is er nu klaarblijkelijk ook een markt voor categorale havo's. De Nieuwe Havo prijst zichzelf aan met een groot bord voor de deur met daarop in chocoladeletters 'VHBO'. Naar analogie van het vmbo: voorbereidend hbo.

Ook het Pieter Nieuwland College is een eigen havo begonnen: Havo de Hof in de Linnaeushof in de Amsterdamse Watergraafsmeer. De reden volgens rector Wil Raeven: 'Voor sommige leerlingen is de havo na onze tweejarige brugperiode een verlieservaring. Het vwo zat er niet in. En dat is een teleurstelling voor hen en hun ouders. Ze hebben een eigen aanpak nodig.'

Volgens het ene onderzoek lijkt de havist veel op een vmbo'er, volgens het andere is er weinig verschil tussen havo- en vwo-leerlingen. Foto: Otto Snoek

Ondernemende havo

Havo de Hof is min of meer per ongeluk ontstaan. Twee jaar terug werd Amsterdam geconfronteerd met een tekort aan havo-klassen. Niet zo raar want in Amsterdam zijn de havo- en vwo-leerlingen sinds kort in de meerderheid. De Hof vormde vorig jaar voor de uitgelote leerlingen drie aparte havo-klassen in de voormalige huishoudschool aan de Linnaeushof. Dit schooljaar zijn er boven verwachting vijf havo-klassen bijgekomen: het succes van de categorale havo werd daarmee bevestigd. Volgend jaar gaat de school zelfstandig verder, nu valt ze nog onder de paraplu van het Pieter Nieuwland College.

Havo de Hof profileert zich als een 'ondernemende' havo en is letterlijk op ondernemen gericht. Tijdens het eerste jaar beginnen de leerlingen al met het opzetten van een bedrijf. De school oogt als een gezellige kleine school waar tijdens de pauze naar hartelust in de gang piano wordt gespeeld. Leerlingen vallen de kamer van directeur Maarten Kok binnen voor de sleutel van een lokaal. Op het programma veel vakken die niet op het verplichte curriculum van de havo staan, zoals Arabisch, extra kunst en sport.

Maar beide Amsterdamse categorale havo's bestaan nog te kort om resultaten te laten zien.

Dat is anders bij het Kastanje College in Maassluis, waar dit jaar de eerste lichting havo nieuwe stijl examen doet. Die nieuwe stijl is het Big Picture-concept, waarbij het werken met projecten van drie weken en stages van een maand centraal staan. De havo-klas zit vast aan een vmbo-school die al veel langer met het Big Picture-concept werkt. Het leek de directie van het Kastanje College een prima onderwijsconcept voor havo-leerlingen die meer begeleiding en oriëntatie op een beroep nodig hebben. Inderdaad, zoals vmbo-leerlingen.

5-havo zit in een vast lokaal in een zijvleugel van het Kastanje College met een eigen koelkast, koffie- en tostiapparaat. Ze zijn al vijf jaar samen. Onderweg viel er af en toe iemand af en kwam er weer iemand bij. Maar dat waren er niet veel. Ze vormen een hechte groep. Ze zijn het dan ook roerend met elkaar eens: een reguliere havo zoals het concurrerende Revius Lyceum in Maassluis was niets voor hen geweest. Timo: 'Daar moet je vooral leren uit boeken en dat ben je na een proefwerk toch weer allemaal vergeten. Je moet heel erg zelfstandig zijn en als je het niet haalt, moet je gelijk van school.' Timo en zijn ouders kozen vanwege de begeleiding voor het Kastanje College. Demi had net een te lage Citoscore voor de havo en het Kastanje College gaf haar een kans. Elize heeft na het eerste jaar de overstap van de mavo gemaakt omdat ze daar onder haar niveau zat. Een flink aantal weet al precies wat ze na hun diploma gaan doen. Carola gaat naar de Pabo. Ze heeft al twee keer stage gelopen op een basisschool en daarna een tijdje proefgestudeerd op de Pabo. Daardoor weet ze zeker dat ze lerares wil worden. Robbin wil naar het Hoger Agrarisch Onderwijs sinds hij stage heeft gelopen in een tuinbouwbedrijf in het nabijgelegen Westland.

'Mijn oudere broer heeft op de andere havo gezeten en moest naar het mbo. Daar is hij ook vanaf gegaan en nu heeft hij geen diploma'

Hun mentor en lerares Maatschappijleer Inge Spaander (of 'Spaander', zoals ze haar allemaal liefkozend noemen) houdt ze goed in de gaten. Ze is sinds de eerste klas van de havo hun vaste begeleider. Carola: 'Je kan niet ontsnappen aan de aandacht van Spaander. Die ziet het gelijk al als het niet goed gaat. Ik heb heel wat afgehuild bij haar.' Timo: 'En dan zei mijn vader: Spaander heeft gebeld. En dat wist ik wel hoe laat het was.' Demi: 'Ik ga Spaander wel missen hoor. Ik ga heel hard brullen bij de diploma-uitreiking.'

Inge Spaander zelf krijgt af en toe ook buikpijn met de diploma-uitreiking in het vooruitzicht: 'Het wordt zo spannend of ze allemaal het eindexamen zullen halen. Hebben ze genoeg kennis in huis om dat kunstje van het landelijke examen te doen? Daarna zullen ze het prima redden, daar ben ik van overtuigd. Ze zijn zelfstandig en ondernemend.'

Je zou het ook anders kunnen bekijken: deze 5-havo-leerlingen hebben de eindstreep zonder zittenblijven bijna gehaald. Timo: 'Mijn ouders hebben mij expres naar deze school gedaan. Mijn oudere broer heeft op de andere havo gezeten en moest naar het mbo. Daar is hij ook vanaf gegaan en nu heeft hij geen diploma. Ze wilden niet dat met mij hetzelfde zou gebeuren.'

Veel leerlingen van het Kastanje College weten al wat ze na hun diploma gaan doen. Foto: Otto Snoek

Prima terechtkomen

Socioloog Herman van de Werfhorst van de Universiteit van Amsterdam, gespecialiseerd in onderzoek naar loopbanen in het onderwijs en ongelijkheid, heeft minder problemen met het afzakken van de havisten naar het mbo. 'Het is natuurlijk niet de bedoeling dat ze de school zonder diploma verlaten. Maar de meeste havisten die naar het mbo gaan, hebben met een opleiding op niveau 4 een goede toekomst. Vanuit de arbeidsmarkt bekeken is het zelfs goed. We zitten te springen om hoogopgeleide beroepskrachten.' Ook rector Wil Raeven van het Pieter Nieuwland College ziet dat de meeste havo-leerlingen die naar het mbo afstromen, uiteindelijk prima terechtkomen.

'Op de havo hebben ze zich nooit met een mogelijk beroep bezig gehouden. Laat ze stage lopen en projecten doen'

ECBO-onderzoekster Anneke Westerhuis doet al sinds 2010 onderzoek naar het stijgend aantal havisten dat afzakt naar het mbo en ziet wel een barrière: 'Veel havisten lopen inderdaad redelijk makkelijk door het mbo en maken daarna ook vaak nog de overstap naar het hbo. Ze zijn dan wat ouder en hebben een beter idee wat ze willen door hun mbo-opleiding.' Maar uit haar onderzoek blijkt ook dat voor veel van deze snevende havisten de zogenaamde mbo-brief toch onverwacht kwam en dat ze geen idee hadden wat voor beroepsrichting zij moesten kiezen op het mbo. Bij sommigen had dat tot gevolg dat ze alsnog switchten van opleiding. 'Op de havo hebben ze zich nooit met een mogelijk beroep bezig gehouden. Juist gezien het grote aantal uitvallers, zowel tijdens de havo als in het hbo, zou er daarom veel meer oriëntatie op een beroep moeten zijn. Laat ze stage lopen en projecten doen. Daar hebben ze echt wat aan als ze naar het hbo gaan en dan komt de eventuele keuze voor het mbo ook niet zo hard aan.'

Advies Onderwijsraad: samenwerking havo en mbo

In het laatste advies van 2014 van de Onderwijsraad, 'Een onderwijsstelsel met veerkracht', wijst het adviesorgaan van de regering ook op de grote kloof tussen beroepsopleidingen van het vmbo en het algemeen vormend onderwijs van mavo, havo en vwo. Alleen vmbo'ers oriënteren zich op een beroep. Sterker nog: daar moeten ze al op veertienjarige leeftijd voor kiezen. Veel havisten komen pas in aanraking met het beroep dat ze later gaan uitoefenen als ze naar het mbo of hbo gaan. Nu steeds minder leerlingen op het vmbo een beroepsopleiding volgen, knelt dat ook op de arbeidsmarkt, waar een tekort is aan beroepskrachten op mbo-4 niveau en hoger. De Onderwijsraad stelt voor dat havo's een samenwerking aangaan met mbo-opleidingen in de omgeving. Havisten zouden vakken kunnen volgen op de mbo's om een beeld te krijgen van de beroepspraktijk. Daarnaast zijn stages een mogelijkheid.

Tegelijkertijd constateert de Onderwijsraad ook een steeds verdergaande fragmentering van het Nederlandse onderwijsstelsel in het voorgezet onderwijs: er zijn nu categorale scholen voor bijna alle niveaus. De beroepsopleidingen van het vmbo staan vaak los van de mavo, die weer liever aanschurkt tegen havo en vwo of een eigen school heeft. De opmars van de categorale gymnasia en nu ook de havo's valt bijna niet meer te stoppen en bedient een groep ouders die vooral kleine scholen met leerlingen van hetzelfde niveau zoeken. Daardoor komen kinderen van verschillende lagen van de bevolking elkaar niet meer op school tegen en is samenwerking op verschillende leerniveaus binnen scholen bijna helemaal verdwenen, aldus de Onderwijsraad.